

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В. ГЕТЬМАНА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЗАХІДНО-РЕГІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ КЛУБІВ ЮНЕСКО
КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
АКАДЕМІЯ ЮРИДИЧНИХ НАУК МОЛДОВИ
МІНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН КНУ ім. Т. ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ЛНУ ім. І. ФРАНКА

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Науково-практичний журнал

EUROPEAN PERSPECTIVES

KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS
V. HETMAN KYIV NATIONAL ECONOMIC UNIVERSITY
INTERREGIONAL ACADEMY OF PERSONNEL MANAGEMENT
WEST REGIONAL ASSOCIATION OF UNESCO CLUBS
KYIV INTERNATIONAL UNIVERSITY
ACADEMY OF LAW SCIENCE OF MOLDOVA
MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF UKRAINE
INSTITUTE OF INTERNATIONAL RELATIONS KYIV NATIONAL TARASSHEVCHENKO UNIVERSITY
FACULTY OF INTERNATIONAL RELATIONS OF IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV

№ 4, 2021

Спеціалізоване
видавництво

Specialized
publishing house

ЗМІСТ

ПРАВО

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

ШУТАК І.Д. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ПОДОЛАННЯ МНОЖИННОГО ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА	5
КРАВЧЕНКО В.В., ЖУРАВЕЛЬ Я.В., ХОВПУН О.С. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ПЕРЕКОНАНЬ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	14
ЄРМАКОВА Г.С., ПОЛЕВИЙ В.І. ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ПРАВА У РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	20
НОВІЧЕНКО А. ФОРМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ В 1917 - 1921 РОКИ	26
КОЛОМІЄЦЬ В.М., ЗАЙЦЕВ М.М., ЧУНАКОВ Р.В. ПЕРСПЕКТИВИ КОДИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ	34

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

ЛИСЕНКО С.О. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИБОРУ МЕТОДІВ БЕЗПЕЧНОЇ ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ. ШИФРУВАННЯ ЧИ ТОКЕНІЗАЦІЯ?	43
ЛИТВИН Н.А., СУБІНА Т.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ	51
БУГА Г.С. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	57

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

ГРИНЮК В.О. ПРАВИЛО «ПЛОДІВ ОТРУЄНОГО ДЕРЕВА»: ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ, НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ.....	65
ПОДОЛЯКА А.М., ДЬОМІН Ю.М. ПОВНОВАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПРОКУРОРІВ ЩОДО СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛІВ ПРО ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	72
КАНЦІР В., СКРЕКЛЯ Л., КОНЧУК Н. ОБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ПЛАНУВАННЯ, ПІДГОТОВКА, РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТА ВЕДЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ»	79
БУНДЗ Р.О. МОНІТОРИНГ КРИМІНОГЕННИХ ДЕТЕРМІНАНТ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ	84
ПАХНІН М.А. ВИКОРИСТАННЯ АБСТРАКТНОГО ТА КАЗУЇСТИЧНОГО ПРИЙОМІВ ПРИ КОНСТРУЮВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СВОБОДИ СЛОВА ТА ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	90
ПІСНИЙ Б.М., ПАСЄМЧУК С.С., ГОРБАЛЬ О.В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОКРЕМІ РІЗНОВИДИ ПРОПАГАНДИ.....	96
САДУЛА А.М., ГРИШУТІН А.А., ГРИШУТІНА В.Р. СЕПАРАТИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ.....	101
ЦИЛЮРИК І. ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІМУНІТЕТУ СВІДКА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	107
ШАЙ Р. НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ЇХ СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ І ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	114
ШЕВЧУК Н.В., ЩЕБЕЛЬ А.І., ГЕВКО О.О. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НОТАРІУСА ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.365-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	120
ШУТКА В.Я. МІЖНАРОДНІ-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ	125
ЯКОВЛЕВА Т.К. ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВЧИНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ.....	132
БАРАН А.В. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ.....	138

ЦИВІЛЬНЕ, ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

ХАТНЮК Н.С., ПОБІЯНСЬКА Н.Б. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ СТОРІН У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	142
РУБАН О.О. ОСОБЛИВОСТІ УСУСЕННЯ ВІД ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ ЗА УКРАЇНСЬКИМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	151
ЛАРІН В.О. ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	157

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ СТОРІН У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

ХАТНЮК Наталія Сергіївна - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права, Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID Id: <https://orcid.org/0000-0003-3064-7510>

ПОБІЯНСЬКА Неллі Борисівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватно-правових дисциплін Університет сучасних знань

ORCID Id: <https://orcid.org/0000-0001-5872-9281>

DOI

Стаття посвячена дослідженню як теоретических, так и практических аспектов определения правосубъектности сторон в хозяйственном процессе, в частности, определено понятие процессуально-правового статуса сторон, дана характеристика общим и специальным признакам сторон как основным участникам хозяйственного процесса. Авторами сосредоточено внимание на теоретико-правовых началах определения правосубъектности сторон в хозяйственном процессе. В статье авторы исследуют законодательные положения и различные научные позиции по определению процессуально правового положения сторон в процессах и используют положительный опыт ученых для определения понятия и правосубъектности сторон, правового статуса истца и ответчика в хозяйственном процессе.

Ключевые слова: стороны как основные участники хозяйственного процесса, правосубъектность сторон, правовой статус сторон в хозяйственном процессе, истец и ответчик в процессе.

Постановка проблеми

Поряд із іншими інститутами господарського процесуального права інститут сторін як учасників господарського процесу не позбавлений суперечливих та неоднозначних положень. Відсутність теоретичного визначення основних понять, їх належного тлумачення та прогалин у правовому регулюванні є актуальним та привертає увагу багатьох вчених-процесуалістів. З метою повного та

глибокого розкриття змісту інституту сторін як основних учасників господарського процесу необхідно попередньо дослідити ряд окремих питань, зокрема, розкрити зміст такої правової категорії як учасники господарського процесу, окреслити коло осіб, які можуть виступати стороною у господарському процесі, визначити та обґрунтувати сутність поняття «сторони господарського процесу», виділити ознаки характерні для позивача та відповідача господарського процесу й визначити їх правосуб'єктність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Станом на сьогодні питання наукового дослідження та вивчення поняття сторін, правосуб'єктності та правового статусу позивача й відповідача у господарському процесі, як в цілому, так і деяких правових аспектів було предметом дослідження таких вітчизняних науковців як В.Е. Беяневич, М. А. Вікут, А. О. Власов, В. В. Комаров, В. М. Кравчук, Р. О. Стефанчук, В. І. Тертишніков, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, М. Й. Штефан та інших. Проте, аналіз наукових праць та публікацій свідчить про те, що ця проблематика потребує глибших та більш ґрунтовних спеціалізованих досліджень та вивчення з урахуванням прикладного правового досвіду.

Метою публікації є теоретичне та законодавче визначення поняття сторін у госпо-

дарському процесі та їх правосуб'єктності, дослідження загальних та спеціальних ознак сторін у господарському процесі, розкриття наукових підходів до визначення позивача та відповідача у господарському процесі.

Виклад основного матеріалу

У теорії права виділяють дві основні ознаки суб'єктів правовідносин, по-перше, вони мають відповідний правовий статус, тобто наділені певними юридичними правами та обов'язками, по-друге, такі особи набувають здатності бути суб'єктами відповідних правовідносин на підставі законодавчих норм. Сторони господарського процесу – це основні учасники господарського процесу, без участі яких процес не розпочнеться, і не зможе завершитися винесенням судового рішення по суті спору, адже, Господарський процесуальний кодекс України (надалі – ГПК) в п. 6 ч. 1 ст. 80 передбачає підставу для припинення провадження у справі, а саме: ліквідація організації чи підприємства, яке є стороною у справі. Тобто якщо під час господарського процесу одна із сторін припиняє своє існування, то провадження у справі припиняється, і суд виносить ухвалу, а не рішення (постанову) в якій міститься зміст вирішення господарського спору по суті.

Сторони мають у справі особистий інтерес, який може бути матеріальним (визначається спірними цивільними, господарськими, іншими матеріальними правовідносинами) і процесуальним (визначається наслідками розв'язання матеріально-правового спору, одержання певного за змістом рішення суду) за характером [1, С. 105]. Господарський спір, який виник між суб'єктами господарських правовідносин не зможе дійти свого логічного розв'язку без участі сторін у господарському процесі.

В юридичній літературі проблема термінологічного визначення поняття «сторін» залишається предметом багатьох наукових дискусій. На думку Треушнікова М., сторони судового процесу – це ті суб'єкти процесу, дії яких можуть сприяти правильному та швидкому розгляду спору, захисту

прав та законних інтересів господарюючих суб'єктів [2, с. 85]. Вважаємо, що зазначене вище визначення є досить загальним і не зазначає основних ознак, які притаманні саме сторонам господарського процесу. Також не можемо погодитись зі словами «дії, які можуть сприяти правильному розгляду справи», правильність вирішення спору – це завдання суду (судді).

Дослідивши думку Харитонові О.І., яка зазначає, що сторонами господарського процесу є учасники судового процесу, між якими виник спір із матеріальних господарських правовідносин, у зв'язку з чим вони безпосередньо заінтересовані у розв'язанні справи господарським судом на їхню користь [1, с. 104], в цілому погоджуємося з такою позицією, але хотілось би зазначити, що кожна зі сторін господарського процесу зацікавлена, щоб спір був вирішений на її користь, а не на користь сторін в цілому.

Штефан М.Й. у своїх наукових працях дає наступне визначення поняття «сторін цивільного процесу», – сторони у цивільному процесі є юридично заінтересовані особи, матеріально-правовий спір між якими є предметом розгляду і вирішення у цивільному судочинстві [3, с. 102]. Вважаємо, що вищенаведене визначення можна використати при обґрунтуванні та тлумаченні поняття «сторін господарського процесу», а саме сторони – це суб'єкти матеріально-правових відносин, які виступають на захист своїх інтересів, і на яких поширюється законна сила судового рішення. Обидва визначення наведені вище дуже схожі за своїм змістом. Фурса С.Я. характеризує сторін процесу як осіб, які беруть участь у справі від свого імені та з метою захисту своїх власних прав та інтересів, спір між якими має бути вирішений судом. Сторони – це суб'єкти спірних матеріальних правовідносин, але слід враховувати те, що на момент пред'явлення позову вони є передбачуваними суб'єктами, оскільки суд може дати відповідь про їхні остаточні права та обов'язки тільки після розгляду справи по суті, тобто у судовому рішенні [4, с. 135].

Пропонуємо, на нашу думку, більш ширше визначення сторони господарського процесу. Сторони у господарському процесі – це юридично заінтересовані особи, мате-

ріально-правовий спір між якими є предметом розгляду і вирішення у господарському судочинстві.

Сторонами в господарському процесі є особи, між якими виник спір з матеріальних чи нематеріальних правовідносин. Безперечно «сторони» мають безпосередній зв'язок із матеріальними правовідносинами, оскільки до початку господарського процесу вони виступали суб'єктами матеріальних правовідносин. Але треба розуміти, що поняття «сторони господарського процесу» та «суб'єкти господарського права (матеріального права)» не тотожні. Первинним виникає матеріальне або нематеріальне правовідношення між суб'єктами, далі між ними виникає господарський спір, за умови ініціювання до розгляду та вирішення справи у господарському суді однією із сторін господарського спору суб'єкти переходять в статус сторін господарського процесу [5, с. 104].

У господарсько-процесуальному законодавстві України не визначено поняття «сторони господарського процесу», зазначено лише хто може бути стороною господарського процесу. ГПК України визначає, хто може бути сторонами під час вирішення господарського спору у суді, у статті 45, яка досить обмежено регулює це питання і містить посилання на ст. 4 ГПК України. Поєднавши зміст ст. 45 та ст. 4 ГПК України, розуміємо, що сторонами, позивачем і відповідачем, у господарському процесі виступають підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (підприємства та організації), а у випадках, передбачених законодавством України, також державні органи та органи місцевого самоврядування, громадяни, що не є суб'єктами підприємницької діяльності. Стаття 4 ГПК України серед осіб, які звертаються до господарського суду з позовними вимогами, виокремлює підприємства та організації із заявами про захист своїх прав та охоронюваних законом інтересів; державні та інші органи — у випадках, передбачених законодавством; прокурорів — в інтересах держа-

ви; а також Рахункову палату — в інтересах держави у межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України [6].

Стороною в господарському процесі повинен бути суб'єкт господарювання – юридична особа або фізична особа-підприємець. Згідно зі ст. 80 Цивільного кодексу України, юридичною особою визначаються організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Статус юридичної особи не залежить від її форми власності або організаційно-правової форми. Статусу юридичної особи організація набуває з моменту її державної реєстрації та припиняється з моменту виключення з державного реєстру. Фізична особа-підприємець – це громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, який, як і статус юридичної особи, виникає з моменту державної реєстрації і припиняється з моменту відміни державної реєстрації і виключення з державного реєстру. Виходячи з наведеного вище, дійшли висновку, що легалізація суб'єкта господарювання є обов'язковою умовою для набуття статусу сторони господарського процесу. Сторонами господарського процесу, згідно з діючим законодавством, можуть бути також іноземні юридичні особи. Сторонами господарського процесу можуть бути державні органи, органи місцевого самоврядування або некомерційні суб'єкти господарювання, але для досягнення мети їхньої діяльності, вони вступають у відносини із суб'єктами підприємництва.

Хочемо звернути увагу, що фізичні особи, які не є підприємцями, можуть бути стороною у господарському процесі лише в випадках – у справах, що виникають з корпоративних відносин та у справах про банкрутство. Справи, що виникають із корпоративних відносин, - це справи зі спорів між юридичними особами та їх учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасниками, які вибули, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, що пов'язані

із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи. Предметом відповідних позовів можуть бути вимоги про визнання недійсними: актів органів управління юридичної особи; її установчих документів; правочинів, укладених юридичною особою, якщо позивач обґрунтує свої вимоги порушенням його корпоративних прав або інтересів, тощо. Позови до фізичних осіб-порушителей, як до солідарного боржника, щодо стягнення заборгованості за кредитним договором, який був укладений між банком та юридичною особою, підвідомчі судам загальної юрисдикції, а не господарським судам.

Згідно із ч.2. ст. 4 ГПК України, у випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності. Сторони в судовому процесі, згідно зі ст. 45 ГПК України, - позивачами та відповідачами – можуть бути підприємства та організації, зазначені у ст. 4 ГПК України. Колегією суддів сказано, що залучення місцевим господарським судом до участі у справі фізичних осіб, які не мають статусу суб'єкта підприємницької діяльності, є порушенням норм процесуального права, яке призвело до прийняття неправильного рішення, а саме – припинення провадження у справі у зв'язку з її непідвідомчістю господарському суду, в тому числі відносно відповідача – юридичної особи. Однак Вищим господарським судом України була скасована постанова апеляційного господарського суду на підставі п. 6 ст. 111-10 ГПК України [7, с. 94-95].

До недавнього часу в доктрині господарського процесуального права процесуальна правоздатність і процесуальна дієздатність окремо не аналізувалися, ці два поняття замінялися поняттям «господарська процесуальна правосуб'єктність», а до 2003 року – «арбітражна процесуальна правосуб'єктність» [8, с. 90]. Процесуальна правосуб'єктність означає встановлену законом можливість бути суб'єктом процесуальних правовідносин. Поняття «правосуб'єктність» охоплює поняття «правоздатність», «дієздатність» та «деліктоздатність».

Беяневич В.Е. у своїх дослідженнях наголошує, що сторони повинні мати господарську процесуальну правоздатність і господарську процесуальну дієздатність. Під господарською процесуальною правоздатністю сторони розуміється здатність мати процесуальні права та обов'язки сторони у господарському процесі. Господарська процесуальна дієздатність визначається як здатність особи своїми діями набувати процесуальні права та нести обов'язки в господарському суді [9, с. 108]. Господарською процесуальною правоздатністю володіють усі фізичні особи-підприємці та юридичні особи на підставі їхнього права на судовий захист у господарському суді своїх прав і законних інтересів [9, с. 224]. Особа наділяється процесуальною правоздатністю з метою захисту матеріальних і нематеріальних прав та інтересів. Основна відмінність полягає в тому, що в матеріальному праві – це здатність мати права та обов'язки, а в процесуальному – це можливість бути стороною у господарському суді. Такої ж думки дотримується Луспеник Д.Д. у своїх дослідженнях [10, с. 40].

На відмінну від господарської правоздатності, у господарській процесуальній правоздатності жоден суб'єкт господарювання не може бути обмежений у реалізації своїх прав навіть судом. Тому погоджуємося із позицією Луспеника Д.Д. [10, с. 37], який не розділяє думку Фурси С.Я. про те, що в разі відмови суду у прийнятті позовної заяви процесуальні права у позивача не виникають [3, с. 106]. У разі відмови у прийнятті позовної заяви, позивач має право на апеляційне (касаційне) оскарження ухвали суду про відмову у прийнятті позовної заяви (ст. 175 ГПК України), у випадку повернення позовної заяви позивач має право на повторне звернення (ст. 174 ГПК України).

Підтримуємо думку професора Тертишнікова В.І., що процесуальну правоздатність потрібно поділяти на загальну та спеціальну, останню розглядати як правоздатність щодо конкретної справи. Спеціальну процесуальну правоздатність слід перевіряти при порушенні провадження у справі, оскільки наявність загальної дієздатності ще не означає, що у заявника є правоздатність спеці-

альна, тобто правоздатність щодо конкретної справи [11, с. 53]. Наприклад, посадова особа організації, яка є стороною у господарській справі, повинна бути належним чином обрана та призначена на посаду, що підтверджується правильно оформленим протоколом загальних зборів учасників (акціонерів) цієї організації чи іншими способом, визначеним статутом організації. Тому перевіряти правоздатність сторін щодо конкретної справи потрібно обов'язково.

Однак слід відрізнити поняття «не мати спеціальної правоздатності» та «бути неналежним позивачем (відповідачем)». Неналежний позивач (відповідач) не є суб'єктом спірних матеріальних правовідносин і визначається в ході судового розгляду справи. В той час, як «спеціальна правоздатність» визначається до відкриття провадження у справі. Держава, інтереси якої також можуть захищатися в господарському судочинстві, своїми діями не може безпосередньо здійснювати в суді свої процесуальні права та обов'язки. Саме через процесуальні дії прокурора чи органу державної влади та місцевого самоврядування виражається господарська процесуальна дієздатність держави.

Окремо слід розглянути питання щодо господарської процесуальної правоздатності та дієздатності відокремлених підрозділів юридичної особи - філій і представництв. Відповідно до ст. 64 ГК України функції, права та обов'язки структурних підрозділів підприємства визначаються положеннями про них, які затверджуються в порядку, визначеному статутом підприємства або іншими установчими документами. Підприємство має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством. Підприємства можуть відкривати рахунки в установах банків через свої відокремлені підрозділи відповідно до закону [12]. Отож, філії, представництва,

інші відокремлені підрозділи наділяються певною господарською компетенцією. Втім, не маючи статусу юридичної особи, такі підрозділи не наділяються самостійною господарською процесуальною правоздатністю та дієздатністю.

Коло повноважень відокремленого підрозділу юридичної особи стосовно здійснення у господарському суді повноваження сторони у справі від імені цієї особи визначається установчими документами останньої, положенням про відокремлений підрозділ, яке затверджено юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу. При цьому слід мати на увазі, що стороною у справі є юридична особа, від імені якої діє відокремлений підрозділ, і рішення приймається саме стосовно підприємства чи організації - юридичної особи, але в особі її відокремленого підрозділу. У разі коли позов подано за місцем знаходження відокремленого підрозділу юридичної особи і судом з'ясовано відсутність у такого підрозділу повноважень щодо представництва юридичної особи, справа, згідно з частиною першою статті 27 ГПК України, підлягає передачі за відповідною територіальною підсудністю за місцезнаходженням юридичної особи. А якщо в межах територіальної підсудності такого господарського суду знаходиться інший відокремлений підрозділ юридичної особи, уповноважений представляти останнього в господарському суді, то суд залучає такий підрозділ до участі у справі на підставі та в порядку, передбаченому ст. 58 ГПК України [7].

В юридичній літературі нерідко називають процесуальну (юридичну) заінтересованість сторін важливою умовою для участі у господарському процесі. Досліджуючи категорію інтересу в праві, більшість авторів приходять до висновку про існування матеріально-правового інтересу та зумовленого ним процесуального інтересу, які у своїй єдності й визначають юридичну заінтересованість особи в процесі. Зазначається, що за загальним правилом звернутися до суду за судовим захистом права чи законного інтересу може лише та особа, якій, на її думку, це право чи інтерес належать. Тому позивач

у позовній заяві повинен вказати на свою заінтересованість у справі, пославшись на зв'язок зі спірними матеріальними правовідносинами, а також на заінтересованість у справі відповідача [13, с. 47]. Юридичну зацікавленість підприємств та організацій слід розглядати як об'єктивно існуюче явище, що виражається у співвідношенні, за якого права та обов'язки сторін залежать від рішення господарського суду. Саме поширення дії рішення господарського суду на права й обов'язки сторін і є юридичною зацікавленістю [14, с. 176].

Юридична зацікавленість тісно пов'язана з легітимацією, яка полягає в тому, що, подаючи позовну заяву до господарського суду, позивач або інша особа, якій законом надане таке право (наприклад, прокурор), має довести наявність спірного матеріального правовідношення та належність спірного права саме позивачеві («активна легітимація»), а також ту обставину, що саме на цьому відповідачеві лежить відповідальність за порушення («пасивна легітимація»). Зв'язок між категоріями «юридична зацікавленість» і «легітимація» полягає в тому, що легітимація є процесуальним способом вираження юридичної зацікавленості [15, с. 67].

Вважаємо, що вимога щодо наявності юридичної заінтересованості позивача та відповідача в позовній заяві закріплена і в ГПК України, а саме в ст. 170 «Позовна заява повинна містити виклад обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги; зазначення доказів, що підтверджують позов; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорюються; законодавство, на підставі якого подається позов». У випадку не дотримання цієї вимоги суд повертає позовну заяву (відповідно до ст. 174 ГПК України). Деякі науковці вважають, що юридична заінтересованість у справі це просте твердження особи, яке не має ніяких об'єктивних критеріїв. Особа, яка звертається до суду, завжди стверджує, що вона заінтересована у справі, однак по-різному мотивує це у своїй позовній заяві [6, с. 105]. Отже, не можна погодитися з останнім твердженням, так як наявності юридичної заінтересованості є обов'язковою ознакою приналежності особи до відповідного спору. І обов'язок судді саме

дослідити та переконатися в наявності того факту, що особа, яка подала позов має юридичну заінтересованість у вирішенні відповідного спору.

Більшість науковців даючи визначення поняттю «сторони господарського процесу», не згадують про момент з якого набувається відповідний процесуально-правовий статус. Сторони набувають процесуально-правовий статус з моменту порушення провадження у справі, тобто з винесенням ухвали про порушення провадження у справі (ст. 176 ГПК України).

Бичкова С.С. у дослідженні вищезазначеного питання, звертає увагу на те, що у процесуальному законодавстві України особи називаються «позивачами», «відповідачами» уже під час подання позовної заяви до суду, і навіть під час визначення підсудності, тобто позов ще навіть не подається, а лише вирішується до якого суду направляти справу [16, с.347]. Стаття 45 ГПК України називає ту особу позивачем, що подала позов або в інтересах яких подано позов. Але якщо особа набуває статус сторони процесу з моменту подання позовної заяви, то які ж процесуальні обов'язки на неї покладаються. Про які обов'язки відповідача можна вести мову, якщо ще відсутнє порушення провадження у справі, якщо майбутній відповідач навіть не підозрює про існування позову. Адже, як правило, відповідач дізнається про позов із копій позовної заяви та доданих до неї документів, що позивач має надіслати відповідачеві відповідно до ч.1 ст. 172 ГПК України.

Вважаємо за необхідне, дослідити науково-теоретичне визначення понять «позивача» та «відповідача» господарського процесу. Законодавець зазначив у ст. 45 ГПК України, що позивачами є підприємства та організації, що подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу, а відповідачами є підприємства та організації, яким пред'явлено позовну вимогу. Зазвичай відповідачем є особа, яка знаходиться з позивачем у матеріальних правовідносинах. Але набуття особою процесуально-правового статусу відповідача закон пов'язує не з дійсною наяв-

ністю матеріальних правовідносин сторін, а лише з фактом пред'явлення позову до особи. Тому навіть у випадку заміни первісного відповідача належним відповідачем первісний відповідач не позбавляється прав і обов'язків відповідача, зокрема, має право на оскарження судового акта.

Іноземна держава може бути відповідачем у господарському суді з урахуванням її судового імунітету. Подання до господарського суду позову до іноземної держави, залучення її до участі у справі як третьої особи, накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать іноземній державі і знаходяться на території України, а також застосування щодо неї інших заходів забезпечення позову, звернення стягнення на майно іноземної держави в порядку примусового виконання судового рішення господарського суду допускається лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено законами України або міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Харитонов О.І. характеризує позивача як особу, на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої відкривається господарська справа у суді та розпочинається господарський процес. Відповідач — це особа, яка за заявою позивача притягується до відповідальності за порушення чи оспорювання його права і охоронюваного законом інтересу [17, с. 57].

Фурса С.Я. визначає поняття «позивача» як особу, на захист порушених, оспорюваних, невизнаних суб'єктивних прав, свобод та охоронюваних законом інтересів якої порушується справа у суді; відповідача як особу, яка вступає у процес або притягується судом до участі у справі за вказівкою і вимогою позивача [3, с. 135]. При цьому слід звернути увагу на те, і Фурса С.Я. на це також зазначає, що позивач лише припускає, що відповідне порушення його суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів відбулося з боку відповідача, або що його дії можна характеризувати як порушення, і завдання суду здійснення всебічної перевірки припущення позивача щодо ймовірного порушення з боку відповідача. Якщо

суддя під час дослідження матеріалів справи дійде висновку, що порушення не було, то суд позивні вимоги не задовольняє, якщо дійде висновку, що порушення відбулося не з боку особи, яка виступає відповідачем, то суд заміняє відповідача на належного відповідача, оформлюючи це ухвалою, і розгляд справи починається з початку.

Бичкова С.С. зазначає, що достатньою підставою для вступу у процес і набуття процесуально-правового статусу позивача є суб'єктивна впевненість особи, що її права порушені, оспорені або невизнані, а відповідач є вказівкою на це позивача [16, с. 145-147]. В той же час Луспеник Д.Д. пише, що звернення до суду з позовною заявою ще не гарантує особі набуття процесуально-правового статусу позивача у справі [10, с. 43-44]. В цьому випадку не можна стверджувати, що позиції обох науковців суперечать один одному, оскільки Луспеник Д.Д. має на увазі, що подання позовної заяви не є достатньою підставою для отримання процесуально-правового статусу сторони процесу, необхідно мати процесуальну правоздатність. Погодившись із позицією Бичкової С.С., вважаємо, що подання позовної заяви, за змістом якої зрозуміло причини позиції позивача стосовно особи відповідача, котра порушила його права та законні інтереси, є підставою для відкриття провадження у справі, а досліджувати обставини порушення прав позивача відповідачем суд встановить під час розгляду справи у судовому порядку.

У питанні визначення ознак, які характерні сторонам господарського процесу Харитонов О.І. та Штефан М.Й. виділяють такі ознаки: 1) це особи, між якими виник спір про право; 2) беруть участь у господарському процесі від свого імені; 3) з приводу їх справи ухвалюється господарським судом рішення; 4) на них поширюються усі правові наслідки законної сили судового рішення; 5) вони несуть судові витрати; 6) їх правосуб'єктність допускає процесуальне правонаступництво тощо [17, с. 22; 18, с. 102-110]. Поряд із вищенаведеними, можна зазначити ще й інші ознаки характерні для сторін: 7) діють на захист власних прав та законних інтересів; 8) кожна із сторін заінтересована у вирішенні спору на свою

користь; 9) наділяються відповідним процесуально-правовим статусом із моменту відкриття провадження у справі; 10) можуть брати участь у справі через представників. Враховуючи наведені вище ознаки та характеристики, вважаємо, що сторонами господарського процесу є юридично заінтересовані учасники судового процесу, між якими виник спір з матеріальних господарських правовідносин і підлягає розгляду та вирішення у господарському судочинстві.

Висновки

Аналізуючи вище викладене, автори роблять висновок про те, що сторони у господарському процесі є юридично заінтересовані особи, матеріально-правовий спір між якими є предметом розгляду і вирішення у господарському судочинстві. Сторони господарського процесу повинні мати господарську процесуальну правоздатність і господарську процесуальну дієздатність, мати процесуальну (юридичну) заінтересованість. Також для сторін господарського процесу характерно, що: 1) ними є особи, між якими виник спір про право; 2) вони ведуть процес у справі від свого імені; 3) з приводу їх справи ухвалюється господарським судом рішення; 4) на них поширюються усі правові наслідки законної сили судового рішення; 5) вони несуть судові витрати; 6) їх правосуб'єктність допускає процесуальне правонаступництво; 7) діють на захист власних прав та законних інтересів; 8) кожна із сторін заінтересована у вирішенні спору на свою користь; 9) наділяються відповідним процесуально-правовим статусом із моменту відкриття провадження у справі; 10) можуть брати участь у справі через представників. Перспективним для подальших досліджень, на нашу думку, є питання визначення процесуально-правового статусу сторін господарського процесу, вивчення та аналіз правового регулювання участі як позивача, так і відповідача.

Література

1. Господарське процесуальне право України: Підручник / За ред. Харитонової О.І. – К.: Істина, 2010. – С. 27-28, 104-105.

2. Арбитражний процес / Под ред. Треушнікова М. К., Шерстюка В. М. – М., 2009. – С. 85, 89-92.

3. Цивільний процес України: Академічний курс : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / [Фурса С. Я., Фурса Є. І., Гетманцев О. В. та ін.]; за ред. Фурси С. Я. – К.: Вид. Фурса С. Я.: КНТ, 2009. – С. 466-470. – (Серія «Процесуальні науки»).

4. Томашевський О.М., Цигелик Г.Г., Вітер М.Б., Дудук В.І. Інформаційні технології та моделювання бізнес-процесів: навч. посіб. / Томашевський О.М., Цигелик Г.Г., Вітер М.Б., Дудук В.І. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – С. 135.

5. Первушина А.А. Правовий статус сторін господарського процесу під час апеляційного та касаційного провадження // Судова апеляція. – К., 2013. – №3(32). – С. 99-104.

6. Галуцько В.В., Короєд С.О., Костюк В.Л., Нікітін В.В., Оніщенко Н.М., Петков В.П., Побіянська Н.Б., Прилипко С.М., Хатнюк Н.С. Науково-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України. За заг. ред. Короєда С.О. – Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2020. – 400 с.

7. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 15.03.2010 р. № 01-08/140 «Про деякі питання запобігання зловживанню процесуальними правами у господарському судочинстві» // Вісник господарського судочинства. – 2010. – №4.

8. Арбитражний процес / Под ред. Яркова В. В. – М.: Юрист, 1998. – С. 90.

9. Беяневич В.Е. Господарський процесуальний кодекс України: Наук.-практ. комент. – Видання третє. – К.: Видавництво «Юстініан», 2009. – 872 с.

10. Луспеник Д.Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції. – Харків: Харків юридичний, 2006. – С.35-40.

11. Тертишніков В. І. Цивільний процес України (лекції): [навч.-практ. посіб.] / Тертишніков В. І. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 272 с.

12. Господарський процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) від 06.11.1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – ст. 129.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню як теоретичних, так і практичних аспектів визначення правосуб'єктності сторін у господарському процесі, зокрема, визначено поняття процесуально-правового статусу сторін, надаючи характеристику загальним та спеціальним ознакам сторін як основним учасникам господарського процесу. Авторами зосереджено увагу на теоретико-правових засадах визначення правосуб'єктності сторін у господарському процесі. У статті автори досліджують законодавчі положення та різні наукові позиції щодо визначення процесуально-правового становища сторін у процесах та використовують позитивний досвід науковців для окреслення поняття та правосуб'єктності сторін, правового статусу позивача і відповідача у господарському процесі.

Ключові слова: сторони як основні учасники господарського процесу, правосуб'єктність сторін, правовий статус сторін у господарському процесі, позивач і відповідач у господарському процесі.

13. Лазько Г. З. Учасники цивільного процесу: історія та сучасність / Гюльназ Заурівна Лазько // Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність : Зб. наук. праць першої міжнар. наук.-практ. конф. вчених-процесуалістів, практиків, аспірантів, здобувачів і студентів (25–26 листопада 2010 р.) / [редкол.: Гриценко І. С., Фурса С. Я., Костюченко О. Ю. та ін.]. – К., 2010. – С. 202–205.

14. Чернадчук В.Д., Сухонос В.В., Нагребельний В.П. та ін. Господарське процесуальне право: Підручник / Чернадчук В.Д., Сухонос В.В. (ст.), Нагребельний В.П., Лук'янець Д.М.; За заг. ред. к.ю.н. Чернадчука В.Д.. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – С. 176.

15. Притика Д.М. Арбітражний суд: проблеми організації та діяльності: Монографія. — К., 2000. — С. 225.

16. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: Монографія. – К.: Атіка, 2011. – 420 с.

17. Харитонов О.І. Господарський процесуальний кодекс України: Наук.-практ. комент. –К.: Істина, 2009. – С. 4-6, 22, 57, 80, 102-110, 115-120.

18. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2005. – С. 56, 86, 102-104, 110-112, 268.

LEGAL BASIS OF THE PARTIES PERSONALITY DETERMINATION IN THE ECONOMIC PROCESS

The article is devoted to the study of both theoretical and practical aspects of determining of the parties personality in the economic process, in particular, defines the concept of procedural status of the parties, describes the general and special features of the parties as key participants in the economic process. The authors focus on the theoretical and legal principles of determining the legal personality of the parties in the economic process. In the article, the authors explore the legal provisions and various scientific positions on determining the procedural and legal status of the parties in the proceedings and use the positive experience of scholars to outline the concept and legal personality of the parties, the legal status of plaintiff and defendant in business.

Key words: *parties as the main participants in the economic process, legal personality of the parties, legal status of the parties in the economic process, plaintiff and defendant in the economic process.*